

УДК 78.01:78.03

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-8>

Микола МИГОВИЧ

аспірант кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, 82100

ORCID: 0000-0002-5714-2398

Вікторія ПОЛЮГА

кандидат філософських наук, доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, 82100

ORCID: 0000-0001-8778-2380

Бібліографічний опис статті: Мигович, М., Полюга, В. (2023). Музична мова як властивість музичного мислення (структурний аналіз музично-слухових уявлень). *Fine Art and Culture Studies*, 1, 56–61, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-8>

МУЗИЧНА МОВА ЯК ВЛАСТИВІСТЬ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ (СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ МУЗИЧНО-СЛУХОВИХ УЯВЛЕНЬ)

Мета роботи полягає у визначенні особливостей та структурно-аналітичних характеристик музичної мови як властивості музичного мислення, адже проблема осмислення музичного мислення багатогранна й різнопланова. Методологія дослідження апелює до застосування ряду взаємозалежних методів та підходів: психологічного, педагогічного та мистецтвознавчого. Наукова новизна полягає в новому погляді на усталені наукові дослідження властивостей музичного мислення, а саме – музичної мови у її окремих концептах, таких як музично-слухові уявлення. Висновки. В статті представлено проблему музичного мислення, що не є прерогативою виключно професійних музикантів. Зазначено, що музичність є вродженою здатністю людини, і фактично кожен, незалежно від того, спеціалізується він в області музики чи ні, є носієм музичного мислення, несвідомо чи свідомо сприймаючи музичну мову через соціальну комунікативність.

Звертаючись до осмислення музично-слухових уявлень, констатуємо, що музичні уявлення – це складний комплекс слухових, моторно-зорових образів, що утворюються на основі чуттєвого і когнітивного досвіду особистості у процесі музичної діяльності, яка здійснюється у певних соціокультурних умовах. Сутність музично-слухових уявлень виявляється в інтонації, яка є смисловим центром художньо-образного змісту музичних творів і відображає розвиток колективної свідомості певних соціокультурних спільнот.

Аналізуючи музично-слухові уявлення як основну форму музичного мислення, нами окреслено складну природу цих утворень та подано їх характерні особливості з точки зору музичної діяльності особистості. Розглядаючи музично-слухові уявлення як результат цієї діяльності, ми підкреслюємо їх важливість у становленні музиканта-виконавця. Отже, музичне мислення – це до певного рівня мимовільний процес, який залежить від природних, соціокультурних та наслідкових характеристик особистості, її комунікативного оточення і виховання. Формуючись в конкретному соціально-культурному середовищі, кожен індивід отримує певний музично-мовний словник, який дозволяє йому орієнтуватися у потоці музичних вражень.

Ключові слова: музичне мислення, музично-слухові уявлення, музична мова, особистість.

Mykola MYHOVYCH

Graduate Student of the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts, Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University, 24 Ivan Franko str., Drohobych, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0002-5714-2398

Viktoriia POLIUGA

Ph.D. (Philosophy), Associate Professor at the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts, Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University, 24 Ivan Franko str., Drohobych, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0001-8778-2380

To cite this article: Myhovych, M., Poliuha, V. (2023). Muzychna mova yak vlastyvist muzychnoho myslennia (strukturnyi analiz muzychno-slukhovoykh uavlenn) [Musical language as a property of musical understanding (structural analysis of musical and auditory representations)]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 56–61, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-8>

MUSICAL LANGUAGE AS A PROPERTY OF MUSICAL THINKING (STRUCTURAL ANALYSIS OF MUSICAL AND AUDITORY IMAGINATIONS)

The purpose of the work is to determine the peculiarities and structural-analytical characteristics of the musical language as a property of musical thinking, because the problem of understanding the musical thinking is multifaceted and diverse. The research methodology calls for the use of a number of interdependent methods and approaches: psychological, pedagogical and art. The scientific novelty consists in a new look at established scientific studies the properties of musical thinking, namely, musical language in its separate concepts, such as musical-auditory representations. Conclusions. The article presents the problem of musical thinking, which is not exclusively the prerogative of professional musicians. It is noted that musicality is an innate ability of a person, and in fact everyone, regardless of whether he specializes in the field of music or not, is a carrier of musical thinking, unconsciously or consciously perceiving musical language through social communication.

Turning to the understanding of musical and auditory representations, we state that musical representations are a complex complex of auditory, motor-visual images that are formed on the basis of the sensory and cognitive experience of an individual in the process of musical activity, which is carried out in certain socio-cultural conditions. The essence of musical and auditory representations is revealed in intonation, which is the semantic center of the artistic and figurative content of musical works and reflects the development of the collective consciousness of certain socio-cultural communities.

Analyzing musical-auditory representations as the main form of musical thinking, we outlined the complex nature of these formations and presented their characteristic features from the point of view of the musical activity of the individual. Considering musical and auditory representations as a result of this activity, we emphasize their importance in the formation of a musician-performer. So, musical thinking is to a certain level an involuntary process that depends on the natural, socio-cultural and consequential characteristics of the individual, his communicative environment and upbringing. Being formed in a specific socio-cultural environment, each individual receives a specific musical-linguistic vocabulary that allows him to navigate in the flow of musical impressions.

Key words: musical thinking, musical-auditory representations, musical language, personality.

Постановка проблеми. У царині кожної з наук є проблеми, що протягом тривалого часу приваблюють дослідників своєю загадковістю і невичерпністю. Такою «вічною темою» в мистецтві є утаємничений феномен художнього і зокрема, музичного мислення.

Аналіз останніх досліджень. Наукові розвідки педагогів, музикантів, психологів торують шлях до глибинних художніх узагальнень. Це підтверджується багатьма розробками у різних галузях науки і практики. Зокрема, проблеми музичного мислення активно обговорюються у музикознавстві та культурології, де достатньо різнобічно й глибоко розглядаються різноманітні аспекти цієї унікальної здібності людини. Загальним для музикознавців (М. Арановський (1974), Л. Баренбойм (1982), І. Дубінець (2013), Д. Малий (2018) та інші) є погляд на музичне мислення як соціально та історично зумовлене явище, що відображає особистісне ставлення людини до музичного мистецтва і за своєю суттю є виявом самостійних музично-пізнавальних здібностей. Сучасні українські вчені-педагоги вбачають у розвинутому музич-

ному мисленні один з основних критеріїв сформованості культури (Кияновська, 2009), музичного сприйняття (Козій, 2015), естетичного ставлення до дійсності та мистецтва (Полюга, 2022; Медушевський, 1989). У багатьох сучасних дослідженнях, наукових публікаціях посилюється увага до змісту і спрямованості музичного мислення особистості.

Заявлена проблема може бути вирішена тільки за допомогою комплексного аналізу, при поєднанні мистецтвознавчого, психологічного і методико-педагогічного підходів.

Мета статті полягає у визначенні особливостей та структурно-аналітичних характеристик музичної мови як властивості музичного мислення, адже проблема осмислення проблем музичного мислення багатогранна й різнопланова.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що характерною властивістю музичного мислення є його звукова природа, яка організовується композитором за правилами і нормами музичної мови для кодування художньої інформації в певній системі символів, притаманній

тій чи іншій культурі. Саме у феномені музичного мовлення виявляється сутність музики як процесу мислення одиницями звукового матеріалу, тобто звуковими образами, які утворюють цілісні звукові уявлення, що складають основу музичної діяльності індивіда.

Щоб зрозуміти сутність музичного мислення, перш за все необхідно виходити з положення, що музика є одним із засобів комунікації. Музичне повідомлення, яке функціонує в музичній комунікаційній системі, складається з музичних інформаційних елементів. Саме ці елементи і є змістом музичного мислення. Незважаючи на широку музично-педагогічну спадщину, присвячену зазначеній проблемі, більшість дослідників, говорячи про музичне мислення, майже завжди мають на увазі виключно творчу діяльність композитора.

Однак музичне мислення не лише генерує музичну думку, але й усвідомлює, пізнає, оцінює проникаючи в нього музичну інформацію. Відповідно, ним володіють усі учасники музичної комунікації. Тому, говорячи про музичне мислення, доцільно мати на увазі не лише композитора, а й виконавця, слухача. Так, «музичне мислення, як складова частина загального мислення, здійснює відображення та пізнання дійсності в специфічних музичних уявленнях. Ця дійсність перш за все охоплює саме буття музики, а через неї і оточуючі людину життєві реалії. Відповідно, найвища мета музичного мислення – це пізнання світу за допомогою специфічних музичних засобів» (Баренбойм 1982, с. 54).

Основним джерелом мислення є відчуття, які виникають як відображення властивостей предметів і явищ дійсності в результаті їх впливів на чуттєві органи. Взаємодія людини з музикою відбувається через слухові, зорові і тактильні відчуття. За допомогою слуху в свідомості відображається цілий комплекс відчуттів. Оскільки відчуття утворюють базу мисленневих процесів, вони утворюють первинні музичні інформаційні елементи, якими оперує музичне мислення. Відповідно, «зорові, слухові і тактильні відчуття, які відображають музичну дійсність, забезпечують функціонування музичного мислення» (Медушевський, 1989, с. 238).

Мислення, у певному сенсі, протилежне почуттям, як раціональне й емоційне. Воно оперує логічними абстракціями, які мають певний

зв'язок з чуттєвим предметним світом. Особливість музичного мислення полягає у тому, що в перцептивному образі емоційне й раціональне зливаються у цілісний феномен.

Слід зазначити, що музичне мислення не є прерогативою тільки професійних музикантів. Музикальність є вродженою здатністю людини, і фактично кожен, незалежно від того, спеціалізується він в області музики чи ні, є носієм музичного мислення, несвідомо або свідомо сприймаючи у музичну мову в соціально-комунікативному обігу

Іншими словами, музичне мислення – це до певного рівня мимовільний процес, який залежить від природних, національно-культурних та наслідкових характеристик особистості, її соціально-культурного оточення і виховання. Формуючись в конкретному соціально-культурному середовищі, кожен індивід отримує у спадок певний музично-мовний словник, який дозволяє йому орієнтуватися у потоці музичних вражень.

Формою, у якій протікають структури музичного мислення, є музичні уявлення, тобто «слухові уявлення, які виникають у процесі музичної діяльності і являють собою цілковито визначену переробку слухових вражень» (Гринчук, 2008, с. 62). За даними психологічних досліджень, уявлення – це образ, що діяв у минулому на органи чуття, але на даний момент не діє, тобто це вторинний образ, який виокремлюється із сприймання як засіб збереження інформації, необхідної для подальшого використання в майбутній діяльності та в інших ситуаціях, які потребують відтворення відсутніх предметів або явищ. Уявлення відрізняються від відповідних образів відчуттями і сприйманням з більшою узагальненістю, але меншою деталізацією та яскравістю, а також «вони зазнають впливу з боку інших уявлень, процесів збереження і забування, а тому характеризуються як мінливі образи реальності» (М'ясоїд, 1989, с. 286). Таким чином, уявлення – це вторинні образи пам'яті, які виникають в результаті когнітивної обробки образів сприймання, і підґрунтям для формування пізнавального досвіду людини у процесі діяльності індивіда.

На думку вчених, у результаті аналізу, синтезу, перегрупування, виокремлення інформативних ознак, повторення, створюється ідеальний образ предмету, його модель, тобто

мнемічний образ – уявлення. Як результат взаємодії суб'єкта з об'єктом уявлення відображають не лише предмети, але й ставлення до них індивіда, що зумовлює суб'єктивний вплив на формування цих мнемічних образів і глибоко індивідуальну природу їх застосування в житті людини.

Отже, уявлення – це складні психічні утворення, які є результатом попереднього досвіду індивіда, що формуються у процесі діяльності і зберігаються у вигляді різноманітних за модальністю вторинних образів, які виникають у процесі когнітивного кодування як образи пам'яті, досягаючи рівня узагальнень самого широкого значення. Як результат сенсорного та перцептивного досвіду людини уявлення відображають суб'єктивне ставлення індивіда до об'єктів пізнання і стають підґрунтям для творчої пізнавальної діяльності особистості.

У мистецькій діяльності уявлення служать найважливішою ланкою, що поєднує зовнішній світ, який впливає на почуттєвий і мисленевий стан людини з творами мистецтва, що віддзеркалюються у притаманній ним специфічній формі життя людського духу в певний часовий період. Відтак, уявлення пов'язують в одне ціле процес сприймання, мислення і безпосередньо діяльність, яка в музичному мистецтві виражається як у актах творення музики, так і в процесі її відтворення, тобто виконання.

Специфіка музичного мистецтва як художнього мислення звуковими образами зумовлює особливості музичних уявлень, які мають, передусім, слухову природу, адже «слух стає мірою речей у музиці», і є слуховими образами музики, «котрі в даний момент не сприймаються, але котрі були сприйняті (Гринчук, 2008, с. 243).

Слід зазначити, що основою музично-слухових уявлень є інтонація (від лат. «intono» – голосно вимовляю) – «важлива естетична та музично-теоретична категорія, якою визначаються: по-перше, характер (манера, стиль, тонус) висловлювання; по-друге, осмислена висотна організація якості звукового вираження у словесному та музичному мовленні (висотне співвідношення і зв'язок музичних тонів у єдності з їх ритмічною організацією); по-третє, семантична одиниця в музиці, що виступає як змістовний осередок формотво-

рення і має відносно самостійне виразне значення (Маркова, 1990, с. 9).

Отже, інтонація тісно пов'язана з уявленням як із формою музичного мислення, адже думка, щоб стати вираженою звуком, стає інтонацією, інтонується і без інтонування музики немає.

Як зазначає О. Маркова, процес становлення та відбору інтонацій здійснюється в соціокультурному просторі певного історичного періоду, який «висуває нові смислові якості», що наповнюються естетико-гармонічними особливостями, і «народжують за допомогою жанру і стилю естетичну цінність художнього твору» (Маркова, 1990, с. 9). Відтак, якщо музика є інтонаційним мистецтвом, то виконавство, яке служить провідником композиторських ідей у широку аудиторію музичних шанувальників, стає мистецтвом інтонування.

Таким чином, сприймання виразної інтонації, як і її відтворення, пов'язано з цілим комплексом дій зорового, пластичного, емоційного характеру, які впливають на слухові образи пам'яті при створенні цілісних художніх образів. Слід зазначити, що усвідомлене інтонування як виразне вимовляння музичних тонів, яке складає сутність виконавської діяльності музиканта, служить основою для формування художньо-образної сфери музичного мислення особистості. Як зазначає І. Гринчук цитуючи О. Бурську, у процесі усвідомленого музичного виконання «внутрішнє інтонування є не тільки фоном для виникнення симультанних образів у дії музичного мислення, а й опорою, матеріалом та показником протікання музичного мислення як сукцесивного процесу, адекватного виконавському розгортанню музичної тканини» (Гринчук, 2008, с. 68).

Отже, музично-слухові уявлення – це складний комплекс слухових, моторно-зорових образів, що утворюється на основі чуттєвого і когнітивного досвіду особистості у процесі музичної діяльності, яка здійснюється у певних історичних і соціокультурних умовах. Сутність музично-слухових уявлень виявляється в інтонації, яка є смисловим центром художньо-образного змісту музичних творів і відображає розвиток колективної свідомості певних соціокультурних спільнот.

Узагальнюючи, зазначимо, що музично-слухові уявлення як форми мисленнєвої діяльності

особистості, дають можливість визначити їх як інтонаційний процес, що виявляє специфічні риси музичного мислення в контексті історичного, соціокультурного розвитку.

Висновки. Отже, зазначимо, що музичне мислення не є прерогативою тільки професійних музикантів. Музикальність є вродженою здатністю людини, і фактично кожен, незалежно від того, спеціалізується він в області музики чи ні, є носієм музичного мислення, несвідомо і / або свідомо сприймаючи обертову в громадському «обороті» музичну мову.

Звертаючись до осмислення музичної мови, а саме до музично-слухових уявлень, констатуємо, що музичні уявлення – це складний комплекс слухових, моторно-зорових образів, що утворюються на основі чуттєвого і когнітивного досвіду особистості у процесі музичної діяльності, яка здійснюється у певних історичних і соціокультурних умовах. Сутність музично-слухових уявлень виявляється в інтонації, яка

є смисловим центром художньо-образного змісту музичних творів і відображає розвиток колективної свідомості певних соціокультурних спільнот.

Аналізуючи музично-слухові уявлення як основну форму музичного мислення, ми виявили складну природу цих психічних утворень і їхні характерні особливості з точки зору музичної діяльності особистості. Розглядаючи музично-слухові уявлення як результат цієї діяльності, ми підкреслюємо їх важливість у становленні музиканта-виконавця.

Отже, музичне мислення – це до певного рівня мимовільний процес, який залежить від природних, національно-культурних та наслідкових характеристик особистості, її соціально-культурного оточення і виховання. Формується в конкретному соціально-культурному середовищі, кожен індивід отримує певний музично-мовний словник, який дозволяє йому орієнтуватися у потоці музичних вражень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арановский, М. (1974). Мышление, язык, семантика. *Проблемы музыкального мышления* : сб. статей / сост. и ред. М. Г. Арановский. Музыка. С. 92.
2. Антонюк, В. (2007). Вокальна педагогіка (Сольний спів). Підручник для студентів і викладачів сольного співу. Київ : ЗАТ «Віпол». 174 с.
3. Баренбойм, Л. (1982). Николай Григорьевич Рубинштейн. История жизни и деятельности. Музыка. 276 с.
4. Гринчук, І. (2008). Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу та ейдосу : навч.-метод. посібник. Тернопіль : Підручники і посібники. С. 62–68.
5. Дубінець, І. (2013). Категорія музичного мислення у психологічній і фаховій літературі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Бердянськ. Вип. 1. С. 102–105.
6. Кияновська, Л. (2009). Українська музична культура: навч. посіб. Львів: «Трада плюс». 356 с.
7. Козій, О. (2015) Вікові особливості та функціональні характеристики співацького голосу студентів педагогічних коледжів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 14* : Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 18. С. 139–142.
8. Малий, Д. (2018). Специфіка композиторського мислення в музиці останньої третини ХХ – початку ХХІ століть. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю «17.00.03 – Музичне мистецтво». Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, Харків. 183 с.
9. Маркова, О. (1990). Інтонаційність музичного мистецтва: наукове обґрунтування і проблеми педагогіки. Київ. Музична Україна. С. 9.
10. М'ясоїд, П. (1998). Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Вища школа. С. 286.
11. Медушевський, В. (1989). Музичне мислення та логос життя. *Музичне мислення: сутність, категорії, аспекти дослідження*. Збірник статей. Київ. С. 238.
12. Полюга, В. (2022). Музична інтонація у зв'язку з проблемою сприймання музичного образу (сукцесивні функції). *Challenges and prospects of the interaction between culture, science and arts in the modern context : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». Р. 118–138. URL: doi.org/10.30525/978-9934-26-206-7-7 (дата звернення : 05.12.2022)

REFERENCES:

1. Aranovskii, M. (1974). Myshlenye, yazyk, semantyka [Thinking, language, semantics]. Problems of musical thinking: Sat. articles / comp. and ed. M. G. Aranovsky. Music. 92.
2. Antoniuk, V. (2007). Vokalna pedahohika (Solnyi spiv) [Vocal pedagogy (Solo singing)]. A textbook for students and teachers of solo singing. Kyiv: ZAT «Vipol». 174 p. [in Ukrainian].
3. Barenboim, L. (1982). Nykolai Hryhorevych Rubynshtein. Ystoryia zhyzny y deiatelnosti [Nikolai Hryhorevich Rubinstein. History of life and activities]. Music. 276 p.
4. Hrynychuk, I. (2008). Problemy muzychnoho myslennia: teoriia i metodyka rozvytku. Dialektyka muzychnoho lohosu ta eidosu [Problems of musical thinking: theory and method of development. Dialectics of musical logos and eidos]: teaching method. manual. Ternopil: Textbooks and manuals. 62–68. [in Ukrainian].
5. Dubinets, I. (2013). Katehoriia muzychnoho myslennia u psykholohichnii i fakhovii literature [The category of musical thinking in psychological and professional literature]. *Scientific notes of Berdyan State Pedagogical University. Pedagogical sciences*: coll. of science Berdiansk Ave. Vol. 1. 102–105. [in Ukrainian].
6. Kyianovska, L. (2009). Ukrainska muzychna kultura [Ukrainian musical culture]: education. manual Lviv: «Trada Plus». 356 p. [in Ukrainian].
7. Kozii, O. (2015) Vikovi osoblyvosti ta funktsionalni kharakterystyky spivatskoho holosu studentiv pedahohichnykh koledzhiv [Age characteristics and functional characteristics of the singing voice of students of pedagogical colleges]. *Scientific journal of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series 14: Theory and methods of art education. Vol. 18.* 139–142. [in Ukrainian].
8. Malyi, D. (2018). Spetsyfika kompozytorskoho myslennia v muzytsi ostannoii tretyni XX – pochatku XXI stolit [Specificity of the composer's thinking in the music of the last third of the 20th – beginning of the 21st centuries]. Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Art Studies, specialty «17.00.03 – Musical Art». Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky, Kharkiv. 183 p. [in Ukrainian].
9. Markova, O. (1990). Intonatsiiniist muzychnoho mystetstva: naukove obhruntuvannia i problemy pedahohiky [Intonation of musical art: scientific justification and problems of pedagogy]. Kyiv. Musical Ukraine. 9. [in Ukrainian].
10. Mjiasoid, P. (1998). Zahalna psykholohiia [General psychology]: teaching. manual Kyiv: Higher School. 286. [in Ukrainian].
11. Medushevskiy, V. (1989). Muzychne myslennia ta lohosi zhyttia [Musical thinking and the logos of life]. *Musical thinking: essence, categories, aspects of research*. A collection of articles. Kyiv. 238. [in Ukrainian].
12. Poliuha, V. (2022). Muzychna intonatsiia u zviazku z problemoiu spryimannia muzychnoho obrazu (suktsesivni funktsii) [Musical intonation in connection with the problem of perceiving a musical image (successive functions)]. *Challenges and prospects of the interaction between culture, science and arts in the modern context : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 118–138. Retrieved from: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-206-7-7> [in Ukrainian].